

Շու աթիտէքի պէնտին թիւրքէն թէրճէմէսինի սալը կիւնքի նիւսիւն միզտէ տէրճ իթմիշ վէ էրմէնիճէ թէրճէմէսինի տախի ապօնաթլարըմըդտան պիր չօղու իսթէտիյինտէն, տէրճի մի նասիպ կէօրիւլմիշ տիւր :

ՏԻՆՁԵՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՔԸ

Յունիսար 28 թուականաւ Հռովմէն ուղղեալ հետեւեալ նամակը կը կարդանք լիպերթէի մէջ :

Շատ անգամ ձեր ուշադրութիւնը հրաւիրեցի հոս ժողովքին մէջ տիրող բռնութեան վրայ, եւ ասպետական կերպին որով կը վարի Պապը ժողովական հայրերուն հետ. եւ արդահա ուրիշ նոր դիպում մը որ կը ցուցնէ ակներեւ թէ ի՞նչ կիմանայ Հռովմայ կղերը տիեզերական ժողովոյ անուամբ, եւ թէ այսպէս ժողովական ազատութիւնը կը հասկնայ. այս շարթուս ընդհանուր գումար մունքներուն մեկուն մէջ Բաբելոնի Ասորի պատրիարքը, լատիններէն լեզուի քիչ ծանօթ ծերունի մը, եւ որոյ ձայնը հասակին բեռին տակ կը պակասի, կաղաչէ մեր եպիսկոպոսներուն մեկը ընթեռնուլ իր տեղը քանախօսութեան մը դէմ երկրորդ «թեմայի» որ մասնաւորապէս եպիսկոպոսաց վրայ կը խօսի, եւ միանգամայն ուրիշ եւրոպացի Անդրալեւնական եպիսկոպոսաց բանախօսութեանցը պատասխանելով կըսէր. « Չեղի հաւար տեառք ըլնէ ինչ որ հաճոյաւ կան եւ լաւագոյն ձեզ թուի, բայց «մեք Արեւելեայքս մեր իրաւունքն «ները կը պահենք մեզի, որ ինչ իրաւունքները փոքրեմեայ տիեզերական ժողովքէն ու ճանչաւեցան. «Իմ թեմէ» չը բաժնուած երդմնաց «եւ բնաւ Հրաժար իմ իրաւունքն «ներէս եւ երբէք պիտի չը իջանիմ» :

Աս հակիրճ յայտարարութիւնը անպիտակ ազդեցութիւն մը ներդրածեց հայրերուն վրայ եւ շատով հասաւ Պիոս Թ. Նոյն իջր, որ իւրաքանչիւր դուժաւորմէն ետեւ «չեկաթօսեցրու» ձեռք անմիջապէս Կիմանայ ժողովատեղոյն մէջ բոլոր զոմրոյնքն ու բոլոր գոմբուածք : Այս բանիս վրայ սրբազանին քով մեծ շփոթ եւ

որոշողութիւն եղած է ստիպել վերոյիշեալ պատրիարքը ու պէս զի յիտս կոչում ընէ :

Արեւելեան եկեղեցիները ինչպէս ուրիշ նուազ գրեցի, կը վայելին ազատութիւն մը որ եկեղեցւոյ առաջին դարերը կը յիշենք մեզի. առողջ քով տէրութիւնը չէ, եւ ոչ իոկ Պապը որ եպիսկոպոսները կ'անուանէ, այլ նոյն ինքն հաւատացեալներն են որ իր նշ ճշմիւր կ'ընտրեն եւ որ ըստ ամենայն տեսութեան լաւագոյն եւ ստուգիչ : պատրիարքները ի մասնաւորի արտօնութիւն ունին եպիսկոպոսաց ընտրութիւնը վաւերացնելու, զանոնք ձեռնադրելու, եւ կոնդակնին տալու, միով բանիւ կատարելու ան ամեն բանը որ Արեւմուտք Պապը լատինաժես եպիսկոպոսաց հետ կը նէ. այս բանս ամենեւին վատիկանեան արքունեաց մէջ հաճոյական չէրեցաւ, եւ շատ ժամանակէ ի վեր Բօրօքականտան «գղերէն» մըլուած կաշխատի անձինս եւ Կալանել Արեւելեան եպիսկոպոսաց ընտրութիւնը, եւ այս ընդդէմ իրաւանց ժողովութեան եւ պատրիարքաց, որոնց ոչնչութեանը կաշխատի անխոնջ յարածեալութեամբ, եւ որովհետեւ այս դիտմունքները ծանօթ էին արդէն, Արեւելեան եպիսկոպոսները իրենց թեմերէն չը բաժնուած հարկադրուեցան հանդիսապէս խոստանալ, պահել Արեւելեան եկեղեցեաց ազատութիւնները :

Բայց ի՞նչ փոթ Ս. գահուն. Պապականութեան նպատակը հիմակուան քահանայապետին տակ ուրիշ Պապերուն ժամանակէն աւելի ուղղափառութեան գլխուն «ապուածացուցումը» ըլլալով, եւ հետեւաբար եպիսկոպոսութեան ստորնութիւնը) եւ տիպէր ժողովք մը որդէն հադիմապետ կը գտնուինք այս կրկին վախճանաւ գլխամարտ ըլլալով) Արեւելեան քիչ ինչպէս նաեւ Գաղղիական եկեղեցեաց կործանումը ի հարկէ դրած ուսած յատակագիծին մասը պիտի ըլլար, որ յատակագիծը ճիշդ լինելէն նաեւ Գաղղիացիք եւ Պիոս Թ. էն վաւերացած կը դիտէ միայն կատարեալ կեդրոնականութիւն, բացարձակ լիանքութիւն, եւ համատարաբար փոքմանէ կոյր հաղանդութիւն մը :

Այս սկզբունքները հաստատուած Բաբելոնի Ասորոց պատրիարքին բանախօսութիւնը որ կղերին փառասիրութեան կառացը անիւներովն տակ խոչնդոտ քար մը կը նետէր, պէտք էր որ ազդեցութիւն ունենար սրբազանին քով, եւ իրօք այն եղաք հետեւանք :

Յաջորդ օրը Պիոս Թ. իրեն կանչել կուտայ պատրիարքը եւ անոր գալը տեսնել կապաւ իր ներքին դահլիճին մէջ, ուր որ մօնսինեօր վալէրկայ երուսաղեմայ լատին պատրիարք եւ Արեւելեան եպիսկոպոսաց կողմանէ Ս. գահուն քով թարգմանը կը մտցունէ պատրիարքը. քահանայապետը գոյնը նետած եւ շատ այլալուծեան մէջ կը տեսնուէր, թուղթ մը կար իր ազնեւը, որուն ձեռք պատրիարքը իր իրաւունքներէն կը հրաժարէր, եւ իր ազատութիւնները կը յանձնէր լատին եպիսկոպոսին ձեռնակածներուն փոխարէն :

— Ասորագրէ սա թուղթն ըսաւ Պիոս Թ. հրամայական ձայնով մը :

Պատրիարքը դողալով ու յարգանք բացատրութիւն խնդրեց. սրբազանը տուաւ բացատրութիւնը գրիչը իրեն ներկայացնելով :

— Իս այսպիսի թուղթ մը ստորագրել չեմ կարող պատասխանեց պատրիարքը :

Պապը իրեն սովորական բարկութեան վիճակին մէջ մանկելով զարկաւ ձեռքը գրասեղանին վրայ եւ կոտրեց ձեռքը ունեցած գրիչը, ու ծանոց պատրիարքին թէ չստորագրած բնաւ չկրնար դուրս ելլալ անկից, գարան մը էր ասիկայ, Պատրիարքը վերջին անգամ անգամ այլալուծ, աշխատեցաւ սրբազանը հանդարտել, իրեն յիշեցունք ըրած երդումը եւ անոր պակասելու անհնարութիւնը. բայց ամեն բան անօգուտ. Պիոս Թ. աւերեւ եւ տագնապեցաւ աս խօսքէն եւ պատրիարքին երդումը ոչինչ հրատարակելով, կրկին քաշիւնց գինքը պատրիարքիւր փերջապէս ժամ մը անպատմելի դիմադրութեանէ եւ իւր որոնքութիւնը գրասեղանին վրայ բարկութեանէն երբէք հասնող փոքրէն ետեւ պատրիարքը աւելի մեղեղքան թէ կենդանի հնազանդեցաւ եւ

այնպէս կրցաւ Պապական դահլիճէն մեկնելէ քանի մը վայրկեան ետքը աչու ընկերը արտասուօք ի իր ընկերացը կը գտնուէր Պապէն ընդունած անպատեհ ընդունելութեան վրա :

Այս տեսարանը ոչ ապաքէն անլուր է :

Կը տեսնես որ եթէ այս այսպէս յաջորդէ Պիոս Թ. ճախակողմեան եպիսկոպոսաց պիտի հրամայէ աշակողմեաններուն հետ միատեղ անսխալութեան քուէն տալ, եւ եթէ ասոնք ընդդիմանան, պիտի փակէ ամենքնալ Սուրբ հրեշտակի դռնակին մէջ, մինչեւ որ Բաբելոնի պատրիարքին օրինակին հետեւին :

Այս իրաւոյն անհաւատալի է. ամենեւին այսպիսի ժողովոյ մը դադար մար չ'իյնայ քանաւ այսպիսի բռնադրութեան օրինակ եղած չէ : Դոնէ եթէ աս անկարգ ու անսահման տիրապետութեան ոգին խեղճ ըլլալը, եթէ միայն հնարաւոր իրերուն վրայ ըլլալը. բայց կրօնամոլութիւնն է որ կը երազեն : Ինչ օգուտ որ Բաբելոնի պատրիարքը բռնի իր եկեղեցւոյն վայելած արտօնութեանցը հրաժարաւանը ստորագրէ. միթէ ասով նոյն եկեղեցին պարտաւորութեան տակ կը մնայ. այս բռնի հրաժարումը ոչ ինչ է, եւ եթէ իրօք զօրութիւն մը ունենայ ասիկայ արեւելք նոր բաժանում մը նոր հերձուած մը հոնեւր կը ծառայէ : Այս չնկատելի վատիկանի մէջ վատիկան քարայր մը է խաւարապատ հոն բան մը չտեսնուիր :

ՀԱՎԱՏԻՍՈՒԹՅՈՒՆ ՄԻԹԵՆԷՎԻՅԷ

Պապական վայրի տէ՛վ թլու Միտհաթ բաշա հաղրէթլէրի տէ՛վ թլու ֆէխամէթլու սատրապամ հաղրէթլէրինէ : Արապլար իսթիլալ ընրն հսպապը հաղրէթլար վէ մէղքիւր իսթիլալ ըն տէֆ ու իզալէսի իչին իթթիխաղ օլունան թէտապիլին թարիֆ ու պէյանընը հալի մուֆասսապ պիր մաղ պաթալիլալ իլլէմիշ վէ մէղքիւր թահրիլթը Վադասպի մէղքիւրէնին մէտուլլէթիլին, ասքէր գօմանտանը Սամի հալանըն իհմալընս հալի իթմիշ տիր :

— Կէնէնէրտէ Արապիսթանա եօլնու օլան սըհիյէ գօմիսիօն ազաալընրն Հիճապա վասըլ օլտուղու իշիտիլմիշ տիր :

— Գուրիէ տ'Օրիանա Բակիլաւտան եազըլըղընա նէղարէն, Հէթգէկօվինտէ ասաքիլի Շահանէ պաշգօմանտանը, Գարատաղ հուտուտունտա գօնուլան ասքէր գօրտօնուլնու կէրի չէքմէյէ էմր ալմըշ տըր :

Տալմաչիատա Ասթրիա ասքէր գօմանտանը պարօն Բօտիշ, Օսմանը օրտուտունու Գասթէլնօլօ եազընընտա կէզմիշ վէ թօբլար էնտալթը իլէ պէօյիւք իհթիլամ իլէ գապուլ ժլունմուշ տուր :

— Ճէնուպի Բիւրթիսթանտա պազը նուֆուլքեար սէրկէրտէլէր, էհալինին ատէմի խօշնուտիյէթինի թահրիք իթմէք իչին խաֆիէն չալըշըյօրլար :

Մէրգուլման սէրկէրտէլէր վագթի իլէ հիւքիւմէթի սէնիյէյէ իսպաթը ֆէտաքեարի վէ սատաղաթ իթմիշլէր տիր :

Գուրիէ :

— Ֆրանսա սէֆարէթի միւսթէշարը Մ. Ութրէ չարչամպա իւնիէ ֆրանսայա աղիւմէթ իթմիշ տիր :

— Չարչամպա կիւնիւ թարիլի իլէ Օտէպատան կէլէն պիր թէլէկրտօտան փեաթլար 4—16 պուրատան հարէքէթ իտէն Օլէկ նամ վարօրուն լիմանը մէղքիւրէ վաուր օլտուղու վէ օկիլնիտալի կիւնիլ նամ վարօր Սթանպուլ կէլալի աղչաշըլմըշ տըր :

Բեաթիլի Օտմանը թէպապարը իչին պէլէալի նիքեաշը ուսուլինին ճարի օլմաը հիւքիւմէթի Սէնիյէ ճանիպինտէն թէնիպ վէ իլանը մուսամմէմ իտուկի վէ թէպպիլի մէղքիւրէքսէր տէֆա վուգուա կէլէն ույղունսուզըլուգլարա պիր նէթիճէ վէրիլմէսի իչին թէնիպ գըլնուրղըլէվանթ Հէրալտտա օգունմուշ տուր :

— Սալը ախշամը վուգու պուլան ֆուրթունալը հալեստա, կէլիպօլունուն էօնիւնտէ պիր Օսմանը սէֆինէմի զարգ օլտուղու իշ իտիլմիշ տիր :

— Չարչամպա կէճալ Ռուսիա սէֆարէթինտէ միւքէմմէլ պիր պաղօ վէրիլմիշ տիր : Կէլէթլու ֆէխամէթլու Սատրապամ հաղրէթլէրի տէ՛վ

լէթլու Մուսթաֆա ֆաղըլ բաշա հաղրէթլէրի սիւֆէրա վէ սոյլիլ զէվաթը միւթէպէր հաղըր լունմուշլար տըր :

— Տախիլիյէ նալըլը տէ՛վ թլու բաշա հաղրէթլէրի Կարաքէօյ խանը պիր միւսթէթիլի քիրայա վէրմէքնիյէթինտէ օլմալըպ, իհանքօ իլէ չօգատամա իճարա վէրէճէք իմիշ : Միւճէտալտէն ինչա օլունան Պօրսանըն օտալարը միւզայէալէ չըղարըլըպ չօգ ֆիյաթ վէրէնէ իճարա վէրիլէճէք տիր :

ՀԱՎԱՏԻՍՈՒԹՅՈՒՆ ԹՎԷԿՐԹՅՈՒՆԷ

Փարիս 21 փետր :

Բուսիա սէֆիլի Գօնթ Սթաքքէլպէրկ տիւնքի կիւն իմքեթաթօր նաբօլէնտան գապուլ օլունմուշ տուր : Ումումի մէճլիս եազընտա թէլէթիլ օլունաճաղ տըր :

Ֆրանսա հիւքիւմէթինին տախիլի բօլիթիգապը իւզէրինէ օլունան պիր սիւալ միւնասէպէթի իլէ : Մ. Ժիւլ Ֆալը, միլլէթ մէթպուլիյէթինին էմր իտէճէթինի վէ վիւքէլա մէճլիսին մէմուրիյէթի կէչալիյինտէ զուհուրա կէլէն ինգըլապը միւսլիհի թահսին իթմիշ իսէ տէ գան տէօքիւլմէսինէ սէպէպ օլտուղունտան վիւքէլալը թագպիհ իլլէմիշ տիր :

Խարիճիյէ նաղըրը Գօնթ Տարիւմէպուսու միւմալիլէյին սէօղիւնիւ քէսէրէք տէօքիւլէն գան պիլիմ գալվապարըն տըր տէմիշ : Ժիւլ Ֆալը քէնտի նութգոնա տէվալիլէ, վուգու պուլան թէվգըֆաթը թագպիհ պիրլէ, ասաքիր նիղամ նամէսինին մուայէնէսիլէ միլլէթ մուհաֆըզը ասաքիրինին եէնիտէն թանդիմիլի վէ Մէպուսան գամարապընը աղըլմաթընը իտտաա իթտիքտէն սօղրա, Ֆրանսա հիւքիւմէթի իտտաա իթտիլիմիզ հալտէ մէղքիւր իսլահաթլարը իճրա իտէճէք տիր վէ հիւքիւմէթի շախիլի պաղը գալտըգճա, պիլտախի անըն ատուի էքպէլլէրի օլմալըղտէր : Մ. Բինար Մէպուսան մէճլիլին տաղըլմաթընա տալիլ Մ. Ժիւլ Ֆալը տէալիլլէրիլէճէրհ փոք յօր :

